

Wiktor Hahn

"Jan Kochanowski und das Judentum. Ein Beitrag zur polnischen Literaturgeschichte", Steckel Ch. Wolf, Breslau 1937 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 35/1/4, 305-307

1938

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbiór prof. Kota — to nie łatwa antologia z oklepanych polskich georgik i sielanek, lecz owoc poszukiwań i przygodnych odkryć w rękopisach, w unikatach rzadkich druków, w rzadkich przedrukach zapomnianych utworów. Często porównywano różne rękopisy, aby wydobyć tekst najautentyczniejszy. Niektóre utwory pojawiają się tutaj w ogóle po raz pierwszy, jak Ponętowskiego *Ziemiańin*, Lubienieckiego *Kondycja szlachecka*, Domaniewskiego *Byt ziemiański i miejski*, anonimowa *Gospodyni dobra* itd.

Rozprawa wstępna waży ten materiał z różnych stron; od walorów literackich przechodzi do momentów obyczajowych, to znowu otwiera przed czytelnikiem szersze aspekty społeczne, nawet ekonomiczne. Pada stąd ciekawe światło na urabianie się i konsolidowanie opinii i ideału życiowego mas średniej szlachty, na jej przeciwstawianie się magnaterii, na stosunek wsi do miasta; rustykalizm przeciwstawia się coraz urbanizmowi; stara, jeszcze średnio-wieczna krytyka *vitae aulicae*, zepsucia dworów itp. ubiera się w nowe humanistyczne pióra. Przekonywająco wykazał autor ciągłość tradycji literackiej w tym „wiejskim“ odłamie poezji; trafnie przedstawił wpływ traktaciku Ponętowskiego na poetyckich piewców „kondycji szlacheckiej“, jednowioskowej, siedzącej na 100 chłopach, samowystarczalnej w swym ograniczeniu się, średnim dobrobycie, egoizmie warstwowym i politycznym kwietyzmie. Ustęp o przekładach i przeróbkach Horacego — to osobna, zajmująco opracowana rozprawka. Dla zagadnienia wpływu poezji Kochanowskiego na następców praca prof. Kota nie jest również obojętna; poza tym i w innych szczegółach historycznoliterackich prostuje się tu niejedną omyłkę, daje niejeden tekst lepszy niż dotąd.

Książeczka przeznaczona była dla szerszych sfer czytelniczych, którym pokazać chciała polskie tradycyjne rozmiłowanie w ziemi, gospodarstwie wiejskim i wszystkich jego gałęziach, a także w czarach wiejskiego żywota. Zapoznaje tego czytelnika zarazem z szeregiem utworów literackich, pięknych lub tylko ciekawych. Daje do tych utworów instruktywne wprowadzenie, zwięzłe komentarze i objaśnienia słowno-rzeczowe. Ale i dla polonisty czy historyka kultury dziełko posiada wartość niemałą: kwestia „ziemiańskości“ piśmiennictwa staropolskiego, tak często w ostatnich czasach dyskutowana, nabiera w świetle rzetelnie zebranego materiału nowych rumieńców, a uwagi autora porządkują i wyjaśniają niejedno.

Lwów

Stanisław Łempicki

Steckel Ch. Wolf: *Jan Kochanowski und das Judentum. Ein Beitrag zur polnischen Literaturgeschichte*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde an der Philosophischen Fakultät der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau. Breslau 1937, Druck von Paul Plischke. Stron 129.

Rozprawa wymieniona w tytule powstała w r. 1931 w Seminarium Filologii Słowiańskiej w Uniwersytecie Wrocławskim pod kierunkiem prof. Pawła Dielsa. Zarówno z tego powodu jako też

ze względu na jej wartość zasługuje na wzmiankę w *Pamiętniku Literackim*, przy czym nadmieniam jeszcze, że wskutek wydrukowania jej za granicą trudno ją wydostać.

O stosunku Kochanowskiego do biblii pisano już nieraz u nas, uwzględniając tę kwestię na ogół niezbyt dokładnie. Steckel opierając się na badaniach poprzedników zajmuje wobec nich stanowisko krytyczne, przy czym rzecz samą traktuje bardzo szczegółowo. Wpływu biblii dopatruje się w mniejszym lub większym stopniu przede wszystkim w polskich utworach Kochanowskiego, a mianowicie: w *Pieśni o potopie*, *Satyrze*, wierszu: *Czego chcesz od nas, Panie, Zuzannie, Proporcu, Dziewosłebie, Psalterzu Dawidów, Trenach, Fraszkach, Pieśniach i Fragmentach*. Znacznie mniej śladów biblii wykazują łacińskie utwory poety (*Phaenomena* i kilka elegii). Na podstawie szczegółowej analizy dorzuca autor raz po raz ciekawe wyjaśnienia rozmaitych miejsc we wspomnianych utworach, bada też czynniki, jakie wpłynęły na ich genezę. Mi. przypuszcza, że niemieckie przedstawienia teatralne losów Zuzanny mogły wpłynąć na powstanie *Zuzanny* (s. 40 n.); wykazuje nadto, że w poemacie widoczny wpływ Biblii Leopoldy (s. 42 n.). Do ciekawszych ustępów rozprawy należy podkreślenie zależności Kochanowskiego od *Kaznodziei* (s. 56, 59, 60, 61, 63, 64, 68, 73, 123). *Psalterz Dawidów* określa jako pierwszą w literaturze polskiej harmonijną syntezę treści i formy (s. 51).

Autor wykazuje przekonująco, że znajomość Biblii była w życiu duchowym Kochanowskiego jednym z najważniejszych czynników twórczych. Etyczne poglądy na świat zawarte w *Pentateuchu, Księgach proroków, Psalterzu, Kaznodziei, Księdze Hioba* przyswoił sobie w ten sposób, że w nich szukał rozwiązania dręczących go zagadnień i problemów. W Biblii szukał przede wszystkim treści, literatura starożytna dostarczała mu głównie pierwiastków formalnych.

W drugiej części rozprawy mówi autor o stosunku Kochanowskiego do twórczości żydowskiego autora Leone Ebreo (Leo Hebraeus albo Juda Abravanel, także Abrabanel), urodzonego około r. 1460 w Lizbonie, zmarłego około r. 1535 w Wenecji. Kochanowski wspomina o tym autorze we *Wzorze pań mężnych*, mówiąc o nim jako o „nauczonym żydzie Leonie“, przy czym mylnie podaje, jakoby miejsce cytowane przez niego znajdowało się w drugim dialogu Leona (ma być trzecim); ma tu na myśli Kochanowski główne dzieło tego żydowskiego filozofa: *Dialoghi d'Amore*. Steckel pierwszy w naszej literaturze zastanawia się nad stosunkiem Kochanowskiego do Leona Hebrejczyka wykazując zależność twórcy *Trenów* od jego poglądów na Boga, świat i człowieka w elegiach łacińskich (III 14, IV 3), jako też na koncepcję miłości w *Dziewosłebie* i elegiach łacińskich (I 8, II 3, III 16). Autor na razie kwestji całej o stosunku Kochanowskiego do Leona Hebrejczyka nie wyczerpał zapowiadając dokładniejsze jej jeszcze opracowanie. Hipoteza o wpływie Leona Hebrejczyka na Kochanowskiego jest

należycie uzasadniona. Ze względu na ten właśnie wpływ nadał autor rozprawie swej tytuł: *Jan Kochanowski und das Judentum* (por. s. 21 n).

Znikomy jest wpływ Nowego Testamentu na twórczość Kochanowskiego (por. s. 94, uw. 2, s. 117, uw. 227). Charakterystyczne też, że w sprawie żydowskiej Kochanowski nie wypowiedział się (por. s. 129, uw. 47).

Autor wyzyskał w pracy swej z wielką sumiennością dostępną mu literaturę o Kochanowskim, rzecz zaś całą opracował metodycznie, nie szczędząc ciekawych uwag zarówno w tekście samym rozprawy jako też w licznych uwagach (s. 88—129). Witając tę pierwszą pracę autora z radością, jako cenny przyczynek do literatury o Kochanowskim, wyrażam życzenie, by autor nie zaprzestał studiów nad Kochanowskim i w najbliższym czasie ogłosił zapowiedziane w rozprawie uzupełnienia i dalsze przyczynki.

Lwów

Wiktor Hahn

Jan ó w Jan: *Sebastiana Piskorskiego „Żywot Barlaama i Jozafata“* wydał i wstępem poprzedził... (Zabytki piśmiennictwa polskiego VI), Lwów 1935, Towarzystwo Naukowe, stron CCVIII i 322.

Miśkowiak Jan: *Ze studiów nad „Sowizdrzałem“ w Polsce.* (Poznańskie T-wo Przyj. Nauk VIII 4), Poznań 1938, stron 132, 2 tabl.

Z zadowoleniem podnieść trzeba fakt, że prace nad dziejami naszego romansu, a więc z natury rzeczy komparatystyczne, idą u nas naprzód mimo niesprzyjającej atmosfery, która wyraża się zazwyczaj w cierpkim zdziwieniu, że zaniedbuje się dla nich zagadnienia „ważniejsze“. Zadowolenie to wzrasta, gdy się zważy, że autorzy tych prac posługują się narzędziami badań coraz bardziej precyzyjnymi, dzięki czemu nie tylko uzupełniają swymi studiami bogaty dorobek nauki zachodnio-europejskiej, ale go niejednokrotnie znacznie powiększają. Świadczą o tym wymownie studia prof. Janowa o *Barlaamie i Jozafacie* oraz dra Miśkowiaka o *Sowizdrzale*.

Pierwsze z nich, poświęcone najosobliwшему z „romansów duchownych“, bo biografii Buddy, schrystianizowanej do tego stopnia, że stała się ona ważną pozycją w dziejach hagiografii europejskiej, uwzględnia zdobycze najnowszych prac nad *Barlaamem i Jozafatem*, takich jak książka znanego orientalisty angielskiego E. Budge Wallis'a (*Baralam and Yewasef*, 1923) i jak gruntowne dociekania z *Analecta Bollandiana* P. Peetersa (*La première traduction latine de Barlaam et Ioasaph*, 1931), by i do nich, i do wyników rozpraw dawniejszych dorzucić rezultaty studiów samego autora nad wersjami romansu słowiańskimi (wśród nich nieznanymi polskimi) oraz rumuńskimi. Jedna z tych nieznanych polskich, wydana z foliału Jana Piskorskiego *Żywoty ojców albo dzieje i duchowne powieści* (1688), stała się dla Janowa pretekstem do ogłoszenia omawianego studium, stanowiącego ogromny wstęp do owej reedycji, bardzo starannej, ale może niekoniecznej, osobiście bowiem